

Kring Karl XII:s staty Fritz von Dardel, 1889

Det är en snöig vinterdag vid Karl XII:s torg i ena änden av Kungsträdgården år 1889. Fritz von Dardel, som var både militär och konstnär, har tagit tillfället i akt och skildrat en pittoresk stockholmsvy.

I mitten tronar Karl XII:s staty som verkar ha sin vänstra arm lite extra höjd denna dag, där han stolt pekar mot Ryssland och påminner om sina krigiska bragder. I förgrunden drar en pojke en kälke. På den sitter kanske hans syster och bror och bredvid springer en hund. Bakom kälken står två kullor i daldräkter. De verkar nyfiket studera en av de fyra mörsarna (små kanoner) som står runt statyn. Längre bak i bilden kommer greve Sven Lagerberg stolt spatserande med kryckan i hand. En soldat har stannat till och gör honnör för honom. Lite längre bort, på andra sidan statyn, är en man ute och går med sin hund. I fonden ser vi Kungliga slottet, där flaggan är hissad och berättar att kungen befinner sig i riket. Storkyrkans torn sticker upp och till höger anar man Riddarholmskyrkans tornspira.

Pojken som drar, får vi förmoda, sina syskon på kälken är troligen på väg till lantmäteribacken, som var en av de officiella kälkåkningsbackarna i Stockholm. Det gick inte för sig att försöka någon annanstans för "Kälkbacksåkning må ej utan polismyndighets särskilda tillstånd företagas å andra för allmänna rörelsen upplåtna platser..." stod det skrivet i den lokala ordningsstadgan från 1869. Där kunde man vidare läsa:

Å de sålunda anvisade platser får dock åkning, hvarom nu är fråga, icke äga rum nattetid eller senare än klockan 9 på aftonen; och, i händelse derstädes, med Öfver-Ståthållare-Embetets tillstånd, sand utströs eller annan åtgärd vidtagas till förekommande af åkningens utsträckning öfver en viss gräns, vare det förbjudet att sådant hinder undanrödja.

De två kvinnorna som lutar sig över mörsarna är klädda i Rättviksdräkter. Vi kan dra slutsatsen att de är i Stockholm på så kallat herrarbete. Många unga kvinnor och män från Dalarna gick till Stockholm för att arbeta säsongvis. Dalfolket fann man överallt i staden, i fabriker, på marknader, i hemmen eller var som helst. De klädde sig vanligen i sina lokala dräkter, dels för att de kanske inte ägde några andra kläder, dels för att signalera varifrån de kom. Identiteten med Dalarna var – för att använda

ett modernt uttryck – ett varumärke. Det var också viktigt att värna om den egna kulturella identiteten.

Längst bak till vänster i bilden kommer greve Sven Lagerberg, rak i ryggen och med högburet huvud. Han kallades ibland för Sven i helvete, för att han svor så mycket. Greve Lagerberg var general och överkommendant för Oskar II:s armé, men han var också kungens förtrogne vän.

Den mest centrala gestalten i hela målningen är Karl XII som pekar mot Ryssland och påminner om sina segrar. Mörsarna runtomkring honom är krigsbyten från Riga och på var och en finns en relief med ett antikt motiv. Det kanske är detta som kullorna studerar så noga?

När von Dardel målade sin stockholmsbild hade Karl XII stått på sin post i tjugio år. Statyn, av skulptören Johan Peter Molin, är gjuten i brons och väger två och ett halvt ton. Den tillkom för att man i Stockholm ville hedra svenskarna som stupat i slaget vid Poltava 1709. (Det är samme Molin som har gjort Molins fontän i Kungsträdgården).

Konstnären, Fritz von Dardel, kom från en adelsfamilj och växte upp i Schweiz. Hans modersmål var franska och trots att han levde i Sverige större delen av sitt liv blev han aldrig av med sin franska brytning. Som många adliga pojkar gjorde han en karriär inom det militära. Det var vanligt att högre militärer även ägnade sig åt konst och von Dardel är framför allt känd för sina teckningar och akvareller. Många av hans bilder är roliga karikatyrer medan andra visar vardagsscener med stor detaljskärpa. Flera av hans teckningar och akvareller finns på Stockholms stadsmuseum.

von Dardels målning visar en arrangerad bild av Stockholm, där olika pittoreska "typer" visas upp; de glada barnen, de grant klädda kullorna, den strame greve Lagerberg, den plikttrogne soldaten och den käcke konungen – även om den senare bara är en staty. Det har knappast varit von Dardels avsikt att försöka skildra en "sann" bild av Stockholm, utan som många konstnärer har han sammanfogat delar av verkligheten till en ny bild, ett nytt konstverk. Kanske gjorde von Dardel skisser på plats i Kungsträdgården, men sannolikt målade han färdigt sin akvarell hemma på kammaren.

Motiven i von Dardels bildvärld är ofta dråpliga eller sentimentala. Samtidigt knyter han an till de folklivsskildringar som var mycket omtyckta just på 1800-talet. I dessa ser man ofta hur folk ur olika samhällsklasser blandas vid ett midsommarfirande, en helgdag eller på ett torg. Scenerna blev än mer tilltalande om bondebefolkningens färggranna och ålderdomliga dräkter skildrades sida vid sida med de mer civiliserade stadsbornas borgerliga klädsel. Man kunde nog uppleva det som en lockande kontrast mellan det ålderdomliga och det moderna samhället. I all sin enkelhet är konstnärens scen från Karl XII:s torg ett ganska typiskt uttryck för det sena 1800-talets bildvärld.

Hans Öjmyr, Stockholms stadsmuseum, 2010-11-25.